

Torbjörn Tännsjö

Jag tänkte först, har jag några personliga erfarenheter av det här med rättssäkerhet, det har jag ganska många egentligen men dom är från akademiska världen. Jag har skrivit en bok som heter "Etikprofessorn" där jag skildrar dels min kamp med Karolinska institutet där jag under en lång tid var faktiskt utsatt för yrkesförbud fast jag vann den kampen och blev så småningom afficerad professor i medicinsk etik också utöver mina andra profflurer i praktisk filosofi. Men det gjorde att jag kom att reflekterade mycket över framförallt tjänstetillsättningsförfarande och sånt. Kontrasten jag tyckte var mellan Karolinska institutet och den universitets värld där jag kunnat vistas utan den där typen av problem som uppstod just på KI. Och sen då genom att jag vann striden och fick komma in i stugvärmen till sist så hamnade jag då i etniska rådet i KI och jag hade tidigare suttit i det etiska rådet på Sahlgrenska akademien i Göteborg och då kom jag att hantera två av dom mest uppmärksamma forsknings fusken i vårt land eller påstådda forskningsfusket i Göteborg. Där vet vi ju inte riktigt hur det var eftersom allt bevismaterial förstördes, men det var alltså Gillberg historien där nere. Och sen Makealin historien krönte jag min karriär med att handskas med på Karolinska institutet och där var det ju uppenbart att det var fusk och så men i båda fallen så kände jag också en nästan vanmakt inför den inkompetens jag själv hade i dom här råden, som råden utstrålade och vi handskades med dom här svåra frågorna. Och här när det gäller den akademiska världen tycker jag frågorna är enkla för min del, mer av rättssäkerhet helt enkelt, mer av strikta rutiner så för hur man ska handskas med både tillsättningsförförandet och så vilket man fortfarande motsätter sig för men också med forskningsfusk och anklagelser. Det där tycker jag var enkelt, enkelt i teorin här och svårt i praktiken för/ohörbart/här tidigare. Men jag tänkte inte prata om sånt idag som är enkelt i teorin utan jag tänkte prata om sånt som är svårt i teorin i rättsstaten och då tänkte jag koncentrera mig på straffrätten i första hand, som jag då inte har, påminns om att jag har suttit i kriminalvården tillsammans men vi var alltså inte intagna utan vi satt i det vetenskapliga rådet. Min erfarenhet är inte så omfattande från den sfären. Men en intressant fråga att ställa sig filosofiskt är ju då varför vi har det här systemet och vi pratar då om rättsstatens principer men dom är ju inte självklara till sitt innehåll och till sin underläggande motivering. Jag tycker det är intressant att skilja mellan två synsätt, ett utilitaristiskt. Pragmatiskt synsätt på frågor om hur straffrätten ska utformas, hur lagar, vad som ska vara förbjudet, vilken typ av sanktioner som ska användas mot dom som inte följer dom regler som vi upprättar för samhället. Det är ett sätt att försöka förstå hur man kan bygga upp ett sånt system och motivera ett sånt system. Och motiveringen av det kommer ju i viss mån bestämma hur det faktiskt utformas. Och kontrasten mot det är det jag kallar rätt/ohörbart/. Jag är medveten om att man kan inte i verkligheten säga är det svenska rättssystemet är uppbyggt från retributivistisk syn eller/ohörbart/eller nån annan syn för det är politiker till sist som bestämmer hur lagar och så ska se ut. Och politiken präglas ju av kompromisser eller hur och det gör att dom flesta lagar som stiftas är kanske så beskaffade att det inte går att motivera dom, det finns liksom ingen genomtänkt motivering för dom för att man har kompromissat från olika håll. Förhoppningsvis ör resultatet av kompromissen inte värre än dom där sakerna som försvann så att säga på vägen dit men det gör att det är svårt att säga att systemet vilar på den ena eller andra grunden. Jag tror att många har en känsla dock av att vi har rört oss under senare tid emot en mer retributivistisk syn på frågor om brott och straff än/ohörbart/men går man in och tittar lite noggrant på hur man har motiverat olika typer av lagstiftningar och så blir det ganska otydligt. Sten Levander och jag, nej förlåt Sten/ohörbart/ och jag diskuterade min bok på KI bara för en vecka sedan och han var oense med vissa saker jag skriver om framförallt hur man handskas med personer som/ohörbart/under inflytande av allvarlig psykisk

[Skriv text]

Tännsjö

[Skriv text]

störning. Men jag förstod ju samtidigt när vi diskuterade, vi hade svårt t.o.m. att förstå varandra tror jag riktigt. Och det är inte så att det är så entydigt liksom att det går att/ohörbart/och han har ju gjort den hel del av dom här utredningsarbetena, om nån borde veta här så ja. Men jag tänker nu strunta i verkligheten och se på det rent filosofiskt, hur man skulle kunna utforma såna här system utifrån dom här två olika synsätten. Och sen se vad det är för styrka och svagheter i dom och se att sånt som rättsäkerheten få olika innebörd beroende på vilken filosofisk utgångspunkt man har när man stiftar lagar när man utformar ett rättsligt system. /ohörbart/gitarristen kan tillgodo göra sig sånt som avskräckning, både individuell och kollektiv. Man vill ju ha, man kan använda terapi, man kan också ha nån sorts moralbildning eller vad jag ska kalla det i samhället, som/ohörbart/hur man utvecklar lagstiftningen. Och det typiska för det här är ju att enda målet helgar medel, nu ska vi göra ett sorts system för att vi får ut så mycket som möjligt av det och vad är det för variabler som är viktiga, det kommer tillbaka/ohörbart/men också förstås när vi pratar om rättsäkerhet så är det två variabler som är viktiga men som kommer att bedömas olika utifrån systemen. Man kan använda det samhällsvetenskapliga uttrycket kanske falska/positiva och falska/negativa eller vi kan prata om behovet av rättstrygghet och vårt behov av rättsäkerhet som är två variabler så man kan inte optimera liksom båda utan man måste hitta en optimal avvägning mellan dom två, man vill ha så få falska, positiva som möjligt och så få falska, negativa som möjligt. Men det där är en svår balansgång hur man ska uppnå detta, hur ska man väga dom där intressena mot varandra, om vi nu vill både undvika att bli utsatta för brott och undvika att bli anklagade, dömda för något vi inte har gjort så måste vi hitta en balans mellan dom där två, vi vet att vi har ett rättsystem innebär att oskyldiga döms eller hur, det vore naivt att tro någonting annat, vi kan ha ambition att rätta till det om det har hänt men även om vi har den ambitionen kommer vi att misslyckas ibland och man kommer att döma oskyldiga. Det är klart man kunde avskaffa hela rättsystemet då skulle man aldrig döma någon oskyldig men då är det det där med rätts, otryggheten som skulle inställas i stället, då skulle vi vara rädda att bli utsatta för brott, det är den där avvägningen. Och den måste ju en/ohörbart/göra men på en rent pragmatisk grund och med en sorts kostnadsrestriktion förstås också. Det har slagit mig nu när jag har varit med om den här senaste valrörelserna och så att politiker verkar inte ha någon känsla för kostnader när man pratar brott och straff. Chefen för kriminalvården har sinne för detta, han har vid upprepande tillfällen just skrivit en debatt att nu måste vi bygga nya fängelser och det här kostar väldigt mycket pengar. Men politikerna ställs aldrig till svars för dom här kostnaderna faktiskt, det är som om den här sfären av politiker alls ska diskuteras utifrån den utgångspunkten. Ja det där är liksom den allmänna idén från/ohörbart/utgångspunkt, maximera/ohörbart/i världen, ha det system som leder till att vi får ett så bra utfall som möjligt, ändamålet helgar medlen. Jag ska peka på en komplikation då, det här är min egen syn på saken men jag ska ta fram nånting som jag ser som en ganska svår konsekvens av den/ohörbart/synen och ställa mer en problem fri eftertanke än att påstå någonting där.

Sebetivismen??? Ja det är en idé om att, om skuld, som berättigar straff, Immanuel Kant är den främsta företrädaren eller hur för det här synsättet. Att brottslingen väljer avsiktligt att göra det onda istället för det goda. Har ett fritt val men väljer att göra det onda, det är felaktigt moraliskt förkastliga för att kanske vinna en person med fördel, vi är i en diskussion om/ohörbart/vi har ju med fist och extrema hållning att han gör det onda för att de gör ont, men det kanske är en speciell form av ondska men man väljer att göra det onda fast man vet att det är ont fast det är fel för att kanske drar fördel av någonting. När man har gjort det så har man dragit sig skuld/ohörbart/metafysisk bemärkelse och då förtjänar man att straffas, poängen är då naturligtvis men det är ju då att när man

straffat den skyldiga så ger man henne vad hon förtjänar. Om man inte straffar den skyldiga så är man orättvis mot den skyldige, det är som att betala lägre lön till kvinnor än till män för samma arbete, man har gjort henne en orätt på det sättet. På samma sätt gör man en orätt mot brottslingen om man inte straffar henne för hon förtjänar straffet. Det är ju den här idén då och då kan vi inte prata på det pragmatiska sättet om rättsäkerhet eller så utan nu har vi då falska/positiva så att man dömer nån oskyldig som ska ställas till nån relation till falska/negativa att man låter någon slippa undan. /ohörbart/finns en sorts gemensam valuta, vi pratar om lycka i en sista instans vi är ute efter att få en bra avvägning, pragmatisk avvägning så att vi väljer lämpligt antal oskyldiga personer i fängelse för att vår rättstrygghet ska tillgodoses. Vi kan väga dom där storheterna mot varandra, tillvisen är den lite annorlunda eller hur den här tanken att det är nåt förfärligt att en oskyldig straffas naturligtvis. När man gör det så gör man nånting orätt, det har inget med det lidande man skapar eller så utan det är en djup moralisk orätt som man gör sig skyldig till. Men man gör också en orätt när man låter den skyldiga slippa undan. Och hur ska dom storheterna vägas mot varandra. Jag tror, till och med Emanuel Kant som försvarade tanken om dödsstraff/ohörbart/absurd även om samhället ska upplösas vi har en enda fånge som ligger i en håla, dömd till döden, innan vi upplöser samhället måste vi avrätta den här personen för det är vad han förtjänar, vi gör honom orätt om vi inte dödar honom innan vi ger upp samhället. En väldigt stark betoning av, vikten av att straffa kanske är lika viktig som vikten av att inte straffa oskyldiga, straffa dom skyldiga kanske är lika viktiga. Men t.o.m. Kant säger att om några män på en flotte har kommit i beråd och någon har knuffat den andra över, ut i vattnet och därmed räddat sitt liv, ja då är hon en mördare den här som har knuffat den andre. Men det vore kanske orimligt att döma den personen till döden. T.o.m. Kant darra på nåt sätt i vissa såna fall. Jag tror att generellt finns det en tendens att man tycker det är viktigare att man inte straffar oskyldiga än att se till så att varje skyldig blir straffad. Jag vet inte om ni håller med mig om den där känslan av det synsättet. Jag är beredd att förkasta/ohörbart/men på moralisk grund personligen, jag tycker man ska aldrig tillföra lidandet i världen om det inte samtidigt gör världen bättre i nåt motsvarande hänseende, man undanröjt nåt annat lidande eller så men den här tanken laborerar ju inte alls med lycka och/ohörbart/det viktiga är att skipa rätt att ge människor vad dom förtjänar oavsett konsekvenserna. Det där tänker jag inte gå vidare in på men snarare påpeka en komplikation med den här uppfattningen och det är att den verkar förutsätta en väldigt stark innebörd av fri vilja för att man ska kunna göra sig skyldig på ett sånt sätt som man förtjänar att straffas. Har vi verkligen en sån fri vilja? Dels har vi rätt psykiatrin så som dom ondaste gärningar finns ju en stark tendens att försöka förklara bort så att säga kanske t.o.m. säga att dom inte är ansvariga för sina handlingar, hitta orsaker till dom som gör att man urskuldar. Och det generella predikamentet är i att våra handlingar har orsaker som ligger tillbaka i tiden innan vi ens var födda. Gör att det blir svårt att upprätthålla den stormpunkten tycker jag att man någonsin är skyldig. Men om den här läran är viktig och människor inte är skyldiga då måste vi upphöra straffar helt och hållet. Annars straffar vi säkert oskyldiga människor. När man konstruerar ett rättssystem oavsett om man/ohörbart/så måste man som sagt vara medveten om att man kommer att straffa oskyldiga. Och det är ju dumt från/ohörbart/utgångspunkt förlorar man ju avskräckningseffekt och så och det är omoraliskt från/ohörbart/utgångspunkt att straffa oskyldiga. Men man kan ju möjligen säga, det här är en subtil moralfilosofisk tanke som man kan tillskriva både/ohörbart/och retributivister att visst felaktigt handlande ändå inte klandervärt, inte straffvärt. Om en domare dömer en oskyldig men har gjort allt för att klarlägga den här individens skuld och kommit fram till att hon är skyldig och handlat i god tro så skulle man fortfarande säga att det var en felaktig dom, den borde ju upphävas, kommer det en ny evidens i dagen så ska den upphävas. Så domaren har gjort fel. Men den typ av fel som

ändå inte är moraliskt klandervärd, man kanske kan upprätthålla, dubbel effekt eller så, man har haft goda avsikter, man förutsåg att det här skulle inträffa men man har inte avsett att döma någon oskyldig. Problemet är alltså då i alla rättsystem att vi dömer oskyldiga, problem på lite olika sätt för/ohörbart/praktisk fråga, för retributivister tycker jag är en allvarigare fråga därför att där lurar tanken om att det inte finns några som riktigt är skyldiga. I den djupa bemärkelsen så krävs det att man ska förtjäna sitt straff, man kan ju vara skyldig i den meningen att ens handlande har påverkat vad man vill och det är möjligt att påverka en individs beteende med hjälp utav sanktioner i olika slag det är vad/ohörbart/säger men retributivisten måste helt enkelt om hon vill hålla fast vid att man inte ska döma oskyldiga lägga ner det här systemet om det går att bevisa helt filosofiskt att människor saknar fri vilja.

Det var en advokat i Kalifornien som drev flera rättsfall med den här filosofiska motiveringen att vi saknar fri vilja och under en period lyckades få sina klienter frikända men sen insåg man att så här kan vi ju inte hålla på. Rättsväsendet struntade i dom där subtiliteterna, filosofin och så fortsatte man döma. Och vad man gör är väl att man lutar sig tillbaka mot nåt mera pragmatisk/ohörbart/syn på saken. Ja dom här två synsätten står mot varandra och dom ter sig i lite olika problem, då tänkte jag bara, klockan är inte riktigt så hotfull, jag tänkte egentligen bara sluta med att ge vad jag själv uppfattar som en spännande lite problematisk implikation utav den här stormpunkten som jag försvarar den/ohörbart/som dyker upp i rättsalar i dag och som jag inte riktigt vet hur man ska handskas med dom och det har att göra med bevis värdering och en viss typ utav bevis som kan användas, en viss typ av omständigheter som kan åberopas på goda grunder kan jag säga för att avgöra skuldfrågan i ett rättsfall. Men får man åberopa den typen av förhållanden? Nobelpristagaren och psykologen Daniel Kahneman har ett exempel som ni kanske har stött på skulle jag gissa, det är så genomdiskuterat numera, men dels rättsfall, där två taxi bolag misstänks för ha vållat en viss olycka. Och dom skiljer sig åt på det sättet att den ena bilen är blå och dom andra är gröna. Och nu är det viktigt vilket bolag som var inblandad i den här händelsen. Och då finns det ett vittne som säger att den var blå bilen och nu gör man nånting som jag inte vet om man överhuvudtaget gör i Svenska rättsalar, man kollar tillförlitligheten hos det vittnet. Alltså vi har ju hört mycket nu om, man är inne på kulturmannan och så det där, tillförlitlighet och trovärdighet och så hos vittnen. I det här fallet så gör man ett experiment och låter det här vittnet titta på bilar under likartade ljusförhållanden så som rådde här. Och då visade det sig att den där personen kan avgöra till 80 % av fallen om den var blå eller grön och det låter ju ganska betryggande. Här har vi ett bra vittne, det är inte konkret det här vi måste ha en annan bevisning och så men här är en stark kloss i bygget av ett mål mot det blå företaget. Men nu visar det sig att bara 15 % av bilarna är blå, så det är ovanligt att bilar är blå. Har det nån betydelse för värdering av det här vittnesmålet. Ja den som har studerat sannolikhetslära basianism och så, ser direkt att det där är inte något trovärdigt vittnesmål längre. 40 % trovärdighet så att säga åker vi ner i bara på grund av att vi vet att det här, om hur många bilar det finns av varje slag, en sorts statistisk information vi har som vi kan tillfoga bilden. Jag skrev en liten artikel i Sans tillsammans med Tamborini, en god vän till mig också med hårdhänta erfarenheter av rättsskiten, så i Argentina, han satt torterad efter militärkuppen, intresserade sig för straffrätts/ohörbart/vi skrev en liten artikel om det här i Sans. Men vi ändå hypotetiskt men lite med tungan i kinden eller vad man säger på engelska, lite osäkra på om vi vågade riktigt stå för den där tesen. Vi argumenterade för att man ska tillgodogöra sig sådan information när man också bedömer bevisning, vi har ju fri bevisvärdering och så. Det här är en sorts fördomar på ett sätt/ohörbart/fördomar på ett annat exempel, jag hörde ett föredrag på advokatsamfundet där jag också var och pratade på för kanske ett

halvår sedan där en person från skatteverket berättade att dom har massor med statistisk information om människor som skulle kunna kanske tillgodogöra sig när man ska söka vilka som har skattefiffat. Man vet ju att kvinnor gör det mera sällan än män, framförallt vissa åldrar av kvinnor gör det nästan aldrig, vissa inkomst/ohörbart/nästan alltid och så vidare och så vidare. Vi vet att vissa personer som lever i förorten oftare inblandade i skjutningar än dom som inte lever i dom här miljöerna. Ja det går att räkna upp massor med såna här statistiska faktorer som rent vetenskapligt har vikt alltså man skulle kunna lägga vikt vid dom när man dömer, eller åtminstone när man profilerar när man spanar och så men också kanske till och med när man dömer. Ska man göra det? Den man ifrån skatteverket sa, vi använder inte dessa data! Varför inte? Jo det strider mot diskrimineringsbestämmelserna i grundlagen att gå på kön och tänk om man kunde gå på etnicitet, tänk om man kunde hitta sådana faktorer, vi gör inte sånt sa han. Och sen påstår han att dom inte heller behöver det heller och då så tappar jag intresset för att föredrag när han triggade den där insikten, jag tror att/ohörbart/när man skulle kunna få bättre resultat om man använde dom här uppgifterna. Det handlar ju inte om, en mening om fördomar men om man med fördomar menar felaktiga förhastade generaliseringar av grupper av människor då ska man naturligtvis inte lägga vikt på dom utan här handlar det om korrekta generaliseringar om grupper av individer. Och vad som kan tala emot rent intuitivt är kanske tanken då att man kan inte påverka den här faktorn, om jag var där eller inte, om jag gjorde det eller inte, det ligger på nåt vis inom min makt att avgöra. Men om jag tillhör en grupp som gör mig mera benägen att så att säga göra den här handlingen, ja då känns det orättvist kanske. Men Claudium min vän som också då som tolkar i rättegångar, har varit med om otroligt många rättegångar, är övertygad om att man väldigt ofta lägger vikt vid såna faktorer, t.ex. om någon har förbrutit sig tidigare på ett visst sätt så åberopas den bevisningen i det här enskilda målet. Så det är inte någon klar gräns tror jag mellan vad man gör eller får göra men jag tycker att det finns en intressant fråga här, där jag väl bör som utilitarist och som med den där artikeln argumentera för att vi ska använda alla instrument vi har för att få så korrekta och säkra domar som möjligt. Om vi gör det kan vi öka både sensitiviteten/ohörbart/samhällsvetenskapliga statistiska begreppen. Sensiviteten så att vi får fatt i dom som verkligen har gjort någonting men vi kan samtidigt skruva upp beviskraven så vi kan ökar specificiteten d.v.s. vi försöker minimera antalet falska/positiva, dom här som vi dömer trots att dom är oskyldiga. Så det verkar vara en stor vinst att göra tycker jag från rättsäkerhet och rättrygghets aspekt om man tillgodo gör sig den här typen av information. Men samtidigt känns det, eller hur, känns inte riktigt bra i magen och det beror lite på, det kanske är lättare, men då kommer också politiska preferenser in, det känns lättare att säga om man tillhör dom 1000 rikaste i Sverige så är det ganska troligt att man begått ett ekonomiskt brott, det kan man åberopa för att få upp vikten i såna vittnesmål. Det känns inte lika bra med dom här killarna i förorten som skjuter och som har hamnat i den här statistiken, inte alls av eget fritt val utan kanske på grund av dålig integrationspolitik som vi pratade om tidigare. Men desto mindre i båda fallen kan man ju göra en vinst. Så egentligen är ju frågan, skulle jag vilja kasta ut till er, avslutningsvis om man bör eller inte bör tillgodogöra sig en sån information, om det finns nån sorts begränsningar hur man ska göra det för att ändå motverka fördomar/ohörbart/stärks i samhället, jag är osäker. Men bara som en illustration till huvudtesen som egentligen är den här, vi har pratat om rättsstatens principer så är det inte så självklart vad vi pratar om, dom är inte hundra extrem på det sättet, politikerna försöker mejsla ut dom på olika vis när dom stiftar lagar och så men går vi till förarbetena så är det dunkelt oklart, som filosof kan man säga att det där momentet verkar styrt av/ohörbart/övervägande där av retributivistiska och vi vill ju ha konsekvens och klarhet, vi ser det

som ett intellekt nederlag när man inte kan ge en sammanhängande motivering. Politiker tycker väl att det är i sin ordning kanske, jag vet inte. Det var mitt lilla budskap idag!

Tack!